

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЧУТТЄВО-КОНКРЕТНОГО ЗОБРАЖЕННЯ В
СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АМЕРИКАНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

У статті проаналізовано шляхи створення наочності зображення світу речей, що становить фон літературної дії, в художніх творах сучасної англійської та американської літератури. Розглянуто мовні засоби, які передають сенсорні властивості зображуваних об'єктів, що сприймаються різними органами чуттів, зокрема нюхом. Досліджено роль цих сенсорних образів у конкретизації зображення та в реалізації ідейно-тематичного змісту творів.

Невід'ємною частиною вивчення мовних засобів літературного зображення є аналіз шляхів створення наочності, конкретно-чуттєвої форми образів. Найбільшою мірою це стосується зображення світу речей, під яким ми розуміємо опис штучно створених матеріальних об'єктів, що складають фон літературної дії. За думкою В. Виноградова, конкретно-чуттєва основа зображення є важливою якістю образів речей [1: 119]. Характер словесних засобів, що використовуються для створення наочності зображення, є важливим показником індивідуального стилю письменника та відображає специфічні стилістичні риси художнього методу певного літературного напрямку.

Хоча стосовно словесної творчості термін "наочність" розуміється дослідниками в широкому смислі слова, як поєднання в зображенні різних чуттєво сприйманих властивостей речей [2: 103; 3: 14; 4: 15], у зазначених працях головна увага приділяється конкретизації зображення через передачу зорових та акустичних відчуттів. Отже, **актуальність теми** полягає в необхідності вивчення словесного відображення й інших сфер чуттєвого сприйняття, а саме, тактильних, моторних або нюхових відчуттів.

Те, що людина найбільшу кількість інформації про оточуючий світ отримує через зір, мабуть і пояснює той факт, що в художньому відображенні дійсності найбільшу роль відіграє передача візуально сприйманих властивостей речей, зокрема, форми, об'єму, розташування у просторі та кольору. З другого боку, як зазначає А.І. Білецький, у процесі розвитку словесної творчості відбувається більш повне охоплення різнотипних сенсорних вражень та диференціація одних відчуттів через інші, що є мовним відображенням чуттєвої синестезії [5: 96]. Зокрема, в сучасній англійській прозі постмодернізму передача властивостей, які сприймаються нюхом, набуває настільки великої ваги, що її, на думку Р. Гертеля, можна вважати своєрідним "маркером" постмодернізму [6: 17].

Мета цього дослідження – розглянути лінгвостилістичні засоби передачі запахів та експресивний потенціал цих сенсорних образів у романах Т. Бойля "The Road to Wellville" (1993 р.), "The Tortilla Curtain" (1995 р.), "Drop City" (2003 р.) та в романі Р. Дойля "Paddle Clarke Ha Ha Ha" (1993 р.).

У зазначених творах ідентифікація запахів найчастіше відбувається шляхом вказівки на певні речовини, серед котрих як речовини штучного походження ("a sharp smell of *chlorine*" [7: 96]; "the familiar smells of *gasoline*" [8: 281]), так і такі, що пов'язані з природою ("that smell of *mold or rot*" [8: 348], "a sharp smell of ... *manure*" [8:281], "the perfume of the *fresh-cut flowers*" [8: 70], "fragrant-smelling *tufts*" [8: 183], "the strong sweet fragrance of the *sage*" [8: 300], "Marco woke to the sound and the smell of it [of the *rain*. – Т.К.]" [7: 208], "The air was heavy with the smell of *rain-soaked vegetation*, of *berries* run riot and a *sun* that soaked up the moisture and gave it back again, day after day" [7: 293]) або з людиною та її життєдіяльністю ("The smell of the *burn*, rank with *sodden ash*" [8: 300], "the faint odor of rodent *urine*" [8: 461], "the treehouse ... with ... a roof of sweet-smelling *cedar shake*" [7: 16], "The room smelled of *women*, tasted of them, of their *perfumes* and *balms*, their *scented candles* and *incense* and *the things they wore close to their bodies* ..." [7: 209], "An *ammoniac* smell" [7: 253], "The whole bus reeked of *unwashed bodies* and *festering feet*, of the tribe that dabbed powdered *hand soap* under their arms and rinsed their hair in grimy truck stop rest rooms" [7: 301], "Drop City came to him first as the scent of *smoke* infusing the air" [7: 437], "The whole place smelled of *extinguished cigarettes*" [7: 239]).

Посилання на знайомі читачеві речовини надає описам достовірності, адже спирається на наявність певного життєвого досвіду, який допомагає відтворити в уяві конкретний образ. Засобом конкретизації зображення слугує і поєднання в описах предметного середовища запахів живої та неживої природи ("a sharp smell of *chlorine* and of *grass clippings, gasoline* and *manure*" [8: 281]; "This", he said, ... taking in the familiar smells of *oil, gasoline, ancient bait and bloodied traps and mold* and whatever else had awakened out of the dirt, "this is the mud room" [7: 96]), оскільки відтворює цілісну реальну картину, в якій світ речей існує не сам по собі, а в поєднанні зі світом дикої природи та людини.

У реальному житті людини сприйняття запаху найчастіше взаємодіє зі сприйняттям смаку, що у свою чергу пов'язане зі споживанням їжі – однієї з вітальних потреб людини. У романах Т. Бойля "The Road to Wellville", "The Tortilla Curtain" та "Drop City", в яких їжа набуває особливої ваги у втіленні тематичного змісту та ідейного задуму творів, запахи диференційовані саме через вказівку на певну їжу: "the pungent stab of *garlic* and *coriander*" [9: 70], "Smoke ... from the *barbecue* ... the *tofu kebabs* with his special *honey-ginger marinade*" [9: 183], "a scent of *food* ... as if the smell of a *beefsteak* or a *cheese* or even good *fresh sawdust*" [9: 254], "The *turkey* smell" [9: 270], "he ... smelled *fruit*" [9: 307], "the scent of *sausages* and quarded *chickens* and *cherrystone clams* grilling over

open fires" [9: 426], "the smell of *roasting chestnuts*" [8: 209], "the aroma of *meat sizzling in the pan*" [8:211], "the premonitory smells of *dinner* firming up in the big pots in the kitchen" [7: 27], "There was the sound of hot *grease* snapping in the pan, and suddenly the cabin was dense with the smell of it" [7: 101], "the wafting aroma of *moose and caribou ribs*, of *boiled salmon* and *steaks* and *sausage* lathered in barbecue sauce" [7: 126], "a complex admixture of scents: *fresh-baked bread, coffee, basil, vegetable* stock simmering in a bright scoured pot on the stove" [7: 210], "the smell of *ginger-marinated rabbit* or *squirrel stew*" [7: 246], "a smell of *baking*" [7: 516].

Оскільки смаки та запахи їжі становлять велику частину життєвого досвіду людини та здатні більш ніж будь-які інші миттєво викликати емоційний стан задоволення або незадоволення [10: 72], активізація цих фонових знань читача надає зображенню світу речей конкретного звучання та певної емоційної тональності.

Проте художнє навантаження сенсорних образів не вичерпується лише переданням найбільш репрезентативної характеристики зображуваного та відтворенням реалістичної картини дійсності, адже в літературному творі сенсорний образ перетворюється на образ художній [11: 4].

У представлених творах нюхові враження набувають особливого стилістичного значення, оскільки виступають засобом передачі не тільки фактуальної, а й концептуальної та підтекстової інформації. Це, зокрема, стосується роману Т. Бойля "The Road to Wellville", в якому письменник удається до художнього переосмислення реальних подій початку ХХ століття, а саме, діяльності американського лікаря Джона Гарві Келлога (1852-1943). Келлог увійшов в історію не тільки як винахідник кукурудзяних пластівців, а також і як завзятий прибічник суто вегетаріанського харчування. Радикальні погляди Келлога зображені автором у гумористичному, а подекуди й гостро сатиричному ключі. Цьому підпорядковане й використання сенсорних образів, зокрема, запахів.

Так, в описах міста поза межами санаторію, створеного Келлогом, багаторазово передані запахи їжі: "There were flowers, butterflies, frisking dogs, the scent of *sausages* and *quarted chickens* and cherrystone clams grilling over open fires" [8: 426]; " the smell of *roasting chestnuts* basted the air" [8: 209]; "this was the natural pure unapologetic aroma of *meat sizzling in the pan* – a *hamburger*, to be specific – and it was emanating from the restaurant on the corner" [8: 211]. Описи подано з точки зору головного героя – пацієнта Уїлла Лайтбоді, який через силу дотримується суворої вегетаріанської дієти та мимоволі звертає увагу тільки на кулінарні спокуси міста. Зіставлення цих деталей із тими частинами тексту, які оповідають про намагання лікаря викликати у своїх пацієнтах відразу до м'ясної їжі, викриває авторську іронію над методами, що ідуть усупереч із фізіологічними потребами людини.

Сенсорна лексика, що передає запахи, стає засобом формування змістовно-концептуальної інформації й у романі Т. Бойля "The Tortilla Curtain". У ньому автор торкається гостро соціальних тем сучасності, зокрема, положення нелегальних іммігрантів у Сполучених Штатах. Використовуючи різноманітну палітру запахів, автор підкреслює контраст між злиденим існуванням іммігрантів та безтурботним життям заможного американського містечка, описи якого насичені посиланнями на запахи їжі: "Smoke rose from the *barbecue* in fragrant -smelling tufts as Delaney basted the tofu *kebabs* with his special *honey-ginger marinade*" [9: 183]; "the pungent stab of *garlic* and *coriander*" [9: 70]; "a scent of *food* ... a stray odor, as if the smell of a *beefsteak* or a *cheese* or even good fresh sawdust" [9: 254].

У цьому творі проявляється й така специфічна риса світогляду письменника, як сприйняття життя як абсурдного, позбавленого високих ідеалів, де тільки здатність сміятися над усім може захистити людину від його жорстоких впливів, що наближує його до ідейно-естетичних поглядів письменників "чорного гумору" [12: 6]. Значну роль у втіленні комічного переплетіння буденного та трагічного відіграють сенсорні образи.

Так, напередодні свята, Дня Подяки, дім заможної американської родини наповнюється запахом смаженої індички, що викликає в героя, американського журналіста, ностальгічні спогади про дитинство: "*Even with the halldoor closed he could smell the turkey, the entire house alive with the aroma of roasting bird, an aroma that took him back to his childhood [...]* Nothing had ever smelled so good – no *French bakery* in the first hour of light, no *restaurant, no barbecue or clambake*" [9: 261]. Пізніше повідомляється, що будинок мало не згорів від пожежі, яка розпочалася, коли бездомні мексиканці, вигнані мешканцями міста за його межі, смажили на вогні подаровану їм індичку. У світі цих подій сентиментально-зворушливий тон опису набуває іронічної експресії, що викриває авторське критичне ставлення до консервативності поглядів у суспільстві, неспроможності вирішити соціальні проблеми.

На думку Р. Гертеля, особливий зв'язок запахів із пам'яттю людини створює великий потенціал для використання цих сенсорних відчуттів як засобів суб'єктивізації зображення [6: 52]. Як правило, вони стають тим ланцюжком, який надає змогу розширити авторську оповідь ремінісценціями героя ("The air was heavy with the smell of rain-soaked vegetation, of berries run riot and a sun ... It was a smell that brought Marco back to his childhood on the east coast ...and then he realized ... this was the same sort of environment he'd grown up in" [7: 293]; "The smell was something new to her, or reminiscent, anyway ... and her olfactory memory triggered ... the image of her father stumping into camp" [7: 401]) та перейти від зображення оточуючого середовища з зовнішньої, об'єктивної точки зору автора до зображення, яке стає проєкцією внутрішнього психологічного стану героя: "An ammoniac smell hit them then ... the smell was concentrated, and she thought of the only big-city zoo she'd ever been to, in San Francisco ... a stink so intense it had made her panicky." [7: 253].

У романі Р. Дойля "Paddle Clarke На На На", події якого представлені з погляду оповідача – десятирічного хлопчика – сенсорні враження стають засобом відтворення світосприйняття дитини, в якому чуттєві компоненти відіграють значнішу роль порівняно із раціональними. Відтворюючи цю особливість дитячої свідомості, в зображенні предметного оточення героя автор багаторазово виділяє запахи, які диференційовано

їх через вказівку на речовини або об'єкти, що відповідають життєвому досвіду героя: "The smell from the kitchen was lovely ... Stew. It was Thursday." [13: 104]; "The smell was different, leather." [13: 235]; "I knew what the smell of the house was: nappies and steam." [13: 249]; "There were a smell of church off the desks in our school. ... It was spicy and like the ground under a tree." [13: 61]; "the smell of the animals and the fur on the wire" [13: 140].

Ще одна особливість дитячої свідомості – сприйняття світу через емоційно-оціночні категорії – передана тим, що в характеристиці запахів виділені семантичні ознаки, які співвідносяться з оціночно-емоційним сприйняттям та передаються оціночною та емоційно насиченою лексикою: "The air wasn't alive like outside, beyond the table; it was safe. *It had a smell I liked.*" [13: 104]; "The farm was being surrounded. The cows were gone, to the new farm. Big lorries took them. *The smell was a laugh.*" [13: 111]; "It [the bakery. – Т.К.] had *the best smell* of any shop [...] *The smell made me feel good.*" [13: 160]; "There was a *nice* smell off my ma, food and soap." [13: 188]; "*I liked* the hiss the gas made and *the smell* of it for a little bit." [13: 214].

Як бачимо, в англомовній художній прозі постмодернізму наочність зображення світу речей досягається фіксацією різнопланових чуттєво сприйманих властивостей зображуваних об'єктів, зокрема, завдяки передачі запахів. Диференціація цих сенсорних образів відбувається, як правило, посиленням на різноманітні речовини або об'єкти як штучного походження, так і на ті, що пов'язані з природою та самою людиною. Для письменників важливі не стільки конкретні уявлення про запахи, скільки асоціації з глибинами внутрішнього життя людини, що виникають на їх основі, тому запахи виступають не тільки засобом конкретизації зображення, але й засобом його суб'єктивізації та втілення ідейного змісту творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Издательство АН СССР, 1963. – 250 с.
2. Гей Н.К. Искусство слова. О художественности литературы. – М.: Наука, 1967. – 290 с.
3. Варганов А. Образы литературы в графике и кино. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 312 с.
4. Хализев В.Е. О пластичности словесных образов // Вестник Московского университета. – 1980. – Сер. 9. – № 2. – С. 14-22.
5. Белецкий А.И. Избранные труды по теории литературы. М.: Просвещение, 1964. – 453 с.
6. Hertel, Ralf. Making Sense: Sense Perception in the British Novel of the 1980s and 1990s. – Amsterdam & New York, NY: Rodopi, 2005. – 243 p.
7. Boyle, Tom C. Drop City. – L.: Penguin Books Ltd, 2004. – 528 p.
8. Boyle, Tom C. The Road to Wellville. – L.: Penguin Books Ltd, 1994. – 475 p.
9. Boyle, Tom C. The Tortilla Curtain. – L.: Cox & Wyman Ltd, 1996. – 355 p.
10. Потебня А.А. Слово и миф. – Правда, 1989. – 565 с.
11. Волошина О.В. Роль сенсорної лексики у створенні художньої образності (на матеріалі англійської прози): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. ун-т. ім. Тараса Шевченка. – К., 1994. – 24 с.
12. Леськів А.З. Лінгвостилістичні особливості комічного відображення дійсності (на матеріалі американських романів "чорного гумору"): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівськ. нац. ун-т. – Львів, 2005. – 19 с.
13. Doyle, Roddy. Paddle Clarke Ha Ha Ha. – L.: Minerva, 1993. – 282 p.

Матеріал надійшов до редакції 11.05. 2007 р.

Лингвостилистические средства передачи чувственно- конкретного изображения в современной английской и американской прозе.

В статье проанализированы способы создания наглядности изображения мира вещей, составляющего фон литературного действия, в художественных произведениях современной английской и американской литературы. Рассматриваются словесные средства, которые передают сенсорные свойства изображаемых объектов, воспринимаемые разными органами чувств, в частности обонянием. Исследуется роль данных сенсорных образов в конкретизации изображения и в реализации идейно-тематического содержания произведений.

Koval'ova T.P. Lingual and stylistic means of creating sensory images in the modern English and American literature.

The article deals with ways of creating a visual depiction of man-made nature, which forms a setting of a literary action, in the works of the modern English and American fiction. Language means of representation of the objects' sensory qualities, perceived by different organs of sense, in particular by the olfactory are examined. The role of these sensory images in giving concrete expression to the portrayal, as well as in the representation of the idea content of the novels is investigated.